

Чукаєва А. В.,кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ОХОРОНА ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. В статті наголошено, що поняття «забезпечення охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні» має досить важливе значення, оскільки правовому регулюванню загалом і адміністративно-правовому регулюванню зокрема підданий не сам об'єкт промислової власності, а суспільні відносини, що безпосередньо становлять привід його забезпечення. Тож забезпечення охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні являє собою соціальний процес – комплекс правових, організаційних та інших заходів, який постійно розвивається, прагне до визначеної мети, тісно пов'язаної з охороною промислової власності, стимулюванням подальшого розвитку та ін. Визначено, що видача охоронного документа уповноваженими державними органами, з одного боку, свідчить про підтвердження визнання державою факту охороноздатності та належності до конкретного об'єкту промислової власності, а також обов'язку держави за необхідності надати правовий захист. З другого – з видачею охоронного документа виникають не тільки певні суб'єктивні права, а й відповідні суб'єктивні обов'язки, у разі невиконання яких настають відповідні правові наслідки – припинення наданої правової охорони. Зроблено висновок, що під забезпеченням охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні слід розуміти комплекс правових, організаційних та інших способів, який постійно розвивається, прагне до визначеної мети, тісно пов'язаної з охороною промислової власності, стимулюванням подальшого розвитку та ін. Забезпечення адміністративної охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні являє собою сукупність відносин, які складаються в процесі розробки і (або) реалізації заходів щодо охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні у процесі набуття права промислової власності, державним регулюванням здійснення цього права, а також охорони та захисту в адміністративному порядку. Адміністративно-правове забезпечення передбачає насамперед регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі реалізації прав на об'єкти промислової власності в Україні, вплив на них з допомогою передбачених в законодавстві елементів.

Ключові слова: розвиток, адміністративна охорона прав, промислова власність, державне регулювання.

Chukaieva A. V. Protection of rights to industrial property objects in Ukraine: organizational and legal security

Abstract. The article emphasizes that the concept of «ensuring the protection of rights to objects of industrial property in Ukraine» is quite important, since legal regulation in general and administrative-legal regulation in particular are subject not to the object of industrial property itself, but to social relations that directly constitute the reason for its provision. Therefore, ensuring the protection of rights to industrial property objects in Ukraine is a social process – a complex of legal, organizational and other measures that is constantly developing, striving for a defined goal, closely related to the protection of industrial property, stimulation of further development, etc. It was determined that the issuance of a security document by authorized state bodies, on the one hand, indicates confirmation by the state of the fact of security capability and belonging to a specific object of industrial property, as well as the state's obligation to provide legal protection if necessary. From the second – with the issuance of a security document, not only certain subjective rights arise, but also corresponding subjective duties, in case of non-fulfillment of which the corresponding legal consequences arise – the termination of the provided legal protection. It was concluded that the protection of rights to industrial property objects in Ukraine should be understood as a complex of legal, organizational and other methods that is constantly developing and strives for a certain goal, closely related to the protection of industrial property, stimulation of further development, etc. Provision of administrative protection of rights to objects of industrial property in Ukraine is a set of relations that are formed in the process of development and (or) implementation of measures for the protection of rights to objects of industrial property in Ukraine in the process of acquiring the right of industrial property, state regulation of the implementation of this rights, as well as protection and

protection in the administrative procedure. Administrative and legal support primarily involves the regulation by means of the norms of administrative law of social relations that arise for and in the process of realizing the rights to industrial property objects in Ukraine, influencing them with the help of the elements provided for in the legislation.

Key words: *development, administrative protection of rights, industrial property, state regulation.*

Актуальність теми. Нині гостро постає питання про необхідність посилення ролі держави в охороні такого національного багатства, як промислова власність, що переважно належить приватним особам, але через залучення до економічного обігу безпосередньо забезпечує загальнонаціональні інтереси. Адже через значну кількість порушень, зловживань при використанні винаходів, торговельних марок, промислових зразків тощо Україна втрачає інтелектуальні ресурси та зазнає величезних економічних збитків [1, с. 80]. Звідси актуальність і значущість проблеми правового та організаційного забезпечення охорони прав на об'єкти промислової власності (далі – ОПВ) не може викликати сумнівів.

Виклад основного матеріалу. Для визначення правового та організаційного забезпечення охорони прав на ОПВ насамперед з'ясуємо термін «забезпечення» загалом та «адміністративно-правове забезпечення» зокрема.

Об'єктом управлінських стосунків, наголошував В. Б. Авер'янов, є забезпечення оптимальних організаційних умов спільної, комбінованої діяльності людей, спрямованої на досягнення певного загального результату [2, с. 17]. Право впливає на процес охорони прав на ОПВ вже самим фактом свого існування підтримує належний рівень урегульованості та порядку всієї сукупності стосунків у сфері державної охорони прав на ОПВ. За допомогою правових норм забезпечується змістовність управлінського впливу, взаємні зв'язки учасників управлінських стосунків, розподіл між ними завдань, повноважень та відповідальності в зазначеній сфері.

Основне призначення права в сфері державного управління, писали В. В. Цвєтков і В. Б. Авер'янов, виявляється і в охоронній функції права, і в тому, що крізь правові норми підтримуються оптимальні умови здійснення управлінських функцій, закріплюються необхідні цілі та завдання, принципи

управління, взаємопов'язується компетенція всіх суб'єктів управління, визначаються можливості та напрями подальшого вдосконалення їх організації й діяльності [3, с. 5].

Питання про організаційно-правове забезпечення охорони прав на ОПВ власне й демонструє існування однієї з визначальних ознак такої системи – її правовий характер.

Поняття «забезпечення охорони прав на ОПВ» має досить важливе значення, оскільки правовому регулюванню загалом і адміністративно-правовому регулюванню зокрема підданий не сам ОПВ, а суспільні відносини, що безпосередньо становлять привід його забезпечення.

Тож забезпечення охорони прав на ОПВ являє собою соціальний процес – комплекс правових, організаційних та інших заходів, який постійно розвивається, прагне до визначеної мети, тісно пов'язаної з охороною промислової власності, стимулюванням подальшого розвитку та ін.

Відповідно до системи забезпечення розробляється система правових норм, що регулюють відносини у сфері охорони прав на ОПВ, визначаються основні напрями діяльності органів державної влади й управління в досліджуваній сфері, формуються або реорганізуються органи забезпечення державної охорони прав на ОПВ, механізм контролю і нагляду за їх діяльністю. Таким чином, у процесі забезпечення охорони прав на ОПВ свідомо розробляються, плануються, доручаються конкретним виконавцям адекватні заходи, щоб запобігти протиправним діям, а якщо вони стали реальними, для їх усунення.

Розглянемо більш докладно комплекс заходів правового регулювання та особливості їх використання у сфері охорони прав на ОПВ.

Охорона, надана суб'єктам прав на ОПВ законами України, має об'єктивно сприяти збільшенню кількості винаходів і раціоналізаторських пропозицій, розвитку науково-дослідної діяльності, зростання інвестицій,

що впливатиме на технічний прогрес, підвищення якості промислової продукції.

Адміністративно-правове забезпечення передбачає насамперед регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі реалізації прав на ОПВ, вплив на них з допомогою передбачених в законодавстві елементів.

Крім того, для адміністративно-правового забезпечення прав на ОПВ важливим засобом виступає реалізація норм адміністративного права. Причому тут важливі всі способи реалізації і використання, коли громадянин сам скористується засобами реалізації, і додержання та виконання норм, насамперед – застосування певних норм адміністративного права з метою надання можливості громадянину отримати право на ОПВ.

Складовою адміністративно-правового забезпечення прав на ОПВ є гарантії їх реалізації, під якими розуміють умови, засоби, способи, які у повній мірі забезпечують здійснення всебічної охорони прав на ОПВ.

Об'єктом правової охорони промислової власності Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р. визначає охоронний документ, а не самі ОПВ. Охоронним є документ, який видається у встановленому порядку уповноваженими на те державними органами, засвідчує й надає певні виключні права, а також зобов'язує суб'єкта суспільних відносин у сфері промислової власності нести певні обов'язки (наприклад, підтримувати патент, сплачувати обов'язкові платежі та ін.).

Норми ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності становлять вимоги щодо захисту ОПВ шляхом недопущення недоброчесної конкуренції в цій сфері [4].

Функція охорони та захисту прав власності суб'єктів прав на ОПВ базується на нормах Основного Закону України. Так, ст. 54 Конституції України визначає, що громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості. Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, ніхто не може використовувати та поширювати їх без його згоди, за винятками,

встановленими законом. А у ст. 13 Конституції України наголошено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. Тобто, виступаючи гарантом реалізації законних прав, держава тим самим забезпечує виконання громадянами обов'язків, покладених на них державою. При цьому законодавство України надає громадянам, організаціям та іншим власникам промислової власності рівні умови для захисту права власності.

Окрему групу норм законодавства в сфері промислової власності становлять норми, які регулюють охорону і захист прав на ОПВ. Юридична охорона прав на ОПВ має комплексний характер і містить норми цивільного, господарського, адміністративного та інших галузей права. Відносини, які виникають до моменту одержання правової охорони, регулюються адміністративно-правовими засобами на підставі адміністративних норм, а ті, що на стадії використання ОПВ, – здебільшого нормами адміністративного, цивільного, цивільно-процесуального права.

Норми адміністративного права стосуються відносин, пов'язаних із набуттям права промислової власності, державним регулюванням здійснення цього права, а також охорони та захисту в адміністративному порядку.

Видання правових актів є найпоширенішою правовою формою адміністративно-правового регулювання охорони прав на ОПВ, яку розглядають як два самостійних елементи: 1) видання нормативних актів управління; 2) видання індивідуальних (ненормативних) актів управління [5].

Вивчаючи окреслену форму адміністративно-правового регулювання охорони прав на ОПВ, В. О. Жаров диференціює їх, поділяючи на такі групи підзаконних нормативних актів:

- загального характеру;
- відомчі;
- локальні.

Загальний характер нормативних актів у сфері охорони прав на ОПВ мають документи, видані Кабінетом Міністрів України, а також центральними органами державної виконавчої влади з питань, віднесених до їх компетенції у сфері охорони прав на ОПВ, що

є обов'язковими для всіх підприємств, організацій та установ незалежно від їх відомчої підпорядкованості, а також для громадян. Акти загального характеру обов'язково реєструються в Міністерстві юстиції України.

Відомчі нормативні акти, що забезпечують охорону прав на ОПВ, видають переважно ті центральні органи державної виконавчої влади, які мають підпорядковані організації, що використовують ОПВ. Але такі суб'єкти виконавчої влади виступають як органи спеціальної компетенції, і прийняті ними нормативні акти мають відомчий характер (поширюються лише на осіб, що належать до цього міністерства чи відомства).

Локальні нормативні акти, які забезпечують охорону прав на ОПВ, поділяються на нормативні акти органів місцевого самоврядування та внутрішні – підприємств, установ та організацій.

Нормативні акти органів місцевого самоврядування поширюються на осіб, що перебувають на території відповідної області, району. Але, засвідчує практика, питання, пов'язані з охороною прав на ОПВ, органи місцевого самоврядування розглядають досить рідко.

Внутрішні нормативні акти підприємств, установ та організацій, дія яких обмежується межами зазначеної юридичної особи, що їх видала, представлені індивідуальними статутами, положеннями, інструкціями та правилами їх роботи і повинні відповідати законодавству і підзаконним нормативним актам загального характеру. Такі акти мають велике значення, наприклад для визначення питань, в яких межах і випадках результат творчої, технічної діяльності працівників має розглядатися як створений у порядку виконання службових обов'язків, що зумовлює правовий режим таких результатів.

Нормами окреслених актів регулюються майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, правовою охороною та використанням винаходів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування та інших ОПВ, а також відносини, пов'язані з визнанням прав автора раціоналізаторської пропозиції.

Отже, правове забезпечення охорони прав на ОПВ за допомогою нормативних актів:

- вирішує загальні завдання охорони прав на ОПВ;

- визначає адміністративно-правовий статус, повноваження та відповідальність суб'єктів охорони прав на ОПВ;

- в необхідних випадках покладає спеціальні повноваження та обов'язки;

- здійснює правоохоронні функції управлінського характеру;

- передбачає юридичні гарантії адміністративно-правової охорони прав на ОПВ;

- встановлює необхідні для забезпечення адміністративно-правової охорони прав на ОПВ обмеження й заборони та ін.

Формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо охорони прав на ОПВ покладається на суб'єктів управління, яких об'єднує одна мета – забезпечення державної охорони промислової власності, для досягнення якої кожний із суб'єктів виконує певні функції. Сукупність суб'єктів, об'єднаних однією метою, можна визначити як систему забезпечення організаційно-правової охорони прав на ОПВ.

Форми управління адміністративно-правової охорони прав на ОПВ прямо або опосередковано окреслені тими юридичними нормами, за допомогою яких держава регламентує діяльність суб'єктів управління у досліджуваній сфері. Зазначені форми управління, наголошує О. Ш. Чомахашвілі, мають певні закономірності, серед них: відповідність форми діяльності призначенню та функціям адміністративно-правового регулювання, оскільки форма має відповідати змісту адміністративно-правового регулювання та ним визначатися; змісту та характеру управлінських питань, які підлягають вирішенню; особливостям конкретного об'єкта адміністративно-правового регулювання; конкретним цілям впливу (наприклад, характеризуватися або наявністю прямих юридичних наслідків, або їх відсутністю) [6, с. 173].

До організаційних форм забезпечення охорони прав на ОПВ, слушно зауважують В. Б. Авер'янов, А. І. Берlach, Ю. П. Битяк,

слід віднести організаційні та матеріально-технічні заходи (дії) [7].

Організаційні заходи забезпечення у сфері охорони прав на ОПВ здійснюються суб'єкти управління у процесі щоденної управлінської діяльності і не потребують видання спеціальних правових актів.

Кількість можливих організаційних заходів у сфері охорони прав на ОПВ надзвичайно велика, тому пропонуємо поділити їх на такі, що забезпечують: а) загальну організацію діяльності суб'єктів адміністративно-правової охорони прав на ОПВ; б) організаційну роботу з кадрами суб'єктів адміністративно-правового регулювання охорони прав на ОПВ (добір, підготовка, навчання кадрів); в) внутрішньовідомчий контроль у структурі суб'єкта адміністративно-правового регулювання охорони прав на ОПВ (інспектування, особистий контроль керівника тощо); г) організаційну роботу суб'єкта адміністративно-правового регулювання, спрямовану на вдосконалення власної діяльності (науково-практичні конференції, вивчення та узагальнення передового досвіду роботи тощо); д) колективне обговорення організаційних питань діяльності суб'єкта адміністративно-правового регулювання (наради, колегії)

Матеріально-технічні заходи забезпечення охорони прав на ОПВ забезпечують ефективність управлінської діяльності у цій сфері, але пов'язуються вже з веденням діловодства (видача документів, ведення державних реєстрів щодо ОПВ, надання витягів із реєстрів щодо чинності прав на ОПВ, обробка інформації, аналітичні аналізи, статистична діяльність та ін.).

Процес адміністративно-правової охорони прав на ОПВ реалізується через конкретні організаційні способи державного впливу, що існують у правовій формі, до яких слід віднести:

- ідентифікацію та визнання ОПВ;
- реєстрацію ОПВ;
- видачу охоронного документа на ОПВ;
- забезпечення організаційно-правового режиму його правомірного використання.

За своєю суттю окреслені способи є системою спеціальних процедур, спрямованих на дослідження відповідності певного ОПВ його законодавчо закріпленим критеріям та

ознакам, яким має відповідати охороноздатний ОПВ.

Основним способом охорони, запевняє П. М. Цибульков, є видача автору або іншому суб'єкту прав на ОПВ охоронного документа: патенту чи свідоцтва [8].

Державна реєстрація права на винахід, корисну модель, промисловий зразок та інші ОПВ здійснюється залежно від виду власності на підставі рішення про видачу патенту в одному з реєстраторів Державної служби: Державному реєстрі патентів України на промислові зразки; Державному реєстрі патентів на винаходи; Державному реєстрі патентів на корисні моделі; Державному реєстрі патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи тощо.

Видачею охоронного документа на ОПВ держава посвідчує факт наявності ОПВ, права власності на нього, а також підтверджує характер відношення конкретного суб'єкта права (фізичну або юридичну особу) до певного ОПВ. Суб'єктами можуть бути не тільки автори, заявники, володільці охоронних документів, а й треті особи, в тому числі й правонаступники.

Таким чином, основним засобом адміністративно-правової охорони прав на ОПВ є надання в установленому порядку суб'єкту права промислової власності Державною службою інтелектуальної власності охоронного документа, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на ОПВ.

Охоронний документ на ОПВ, наголошує М. К. Галянтич, може мати різну назву – патент, свідоцтво тощо. Так, для знаків для товарів і послуг, фірмових позначень, вказівок про походження або найменування місця походження видаються свідоцтва [9, с. 28].

Термін «патент» походить від латинського «patere» – класти на огляд (тобто робити доступним для широкого загалу). У середньовіччі словосполучення «letters patent» означало документ, виданий монархом або урядом на засвідчення того, що певна особа чи підприємство мають виключні права або монополію на певний вид діяльності.

У широкому розумінні патентом вважають комплекс виключних прав на використання ОПВ, які держава гарантує патентовласнику

(винахіднику або особі, якій винахідник передав виключні майнові права) на визначений період часу в обмін на контрольоване та публічне розкриття патентовласником суттєвих ознак винаходу. У вузькому – патентом є охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід (корисну модель) [10].

Найпоширенішою є категоризація патентів за об'єктами промислової власності, на які вони видаються. Це: патент на винахід, патент на корисну модель, патент на промисловий зразок.

Законотворець вирізняє патент на винахід, деклараційний патент на винахід, деклараційний патент на корисну модель, патент (деклараційний патент) на секретний винахід, деклараційний патент на секретну корисну модель [10].

Отже, патент – це документ, який засвідчує авторство на винахід та виключне право на використання його протягом певного строку, а також виключне право патентовласнику забороняти іншим порушувати патент, давати згоду на використання винаходу, передавати виключні майнові права на використання патенту.

Саме тому держава зацікавлена, аби окреслені права отримували лише ті ОПВ, що дійсно корисні, і лише ті заявники, які насправді створили ці ОПВ. Зазначеним цілям слугує державна експертиза, у процесі якої встановлюють відповідність заявленого об'єкта умовам надання правової охорони. У патентному праві такі умови отримали назву «критерії патентоздатності».

Під патентоздатністю розуміють сукупність ознак технічного рішення, що вирізняються новизною і є необхідними та достатніми для визнання його винаходом (корисною моделлю). Наприклад, винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим (якщо він не є частиною рівня техніки), має винахідницький рівень і є промислово придатним. Корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною.

Отже, видача охоронного документа уповноваженими державними органами, з одного боку, свідчить про підтвердження визнання

державою факту охороноздатності та належності до конкретного ОПВ, а також обов'язку держави за необхідності надати правовий захист. З другого – з видачею охоронного документа виникають не тільки певні суб'єктивні права, а й відповідні суб'єктивні обов'язки (наприклад, сплата щорічних обов'язкових платежів для підтримання чинності охоронного документа), у разі невиконання яких настають відповідні правові наслідки – припинення наданої правової охорони.

До різноманітних організаційних способів забезпечення охорони прав на ОПВ належить: переконання та примус, спрямовані на забезпечення режиму законності у володінні, користуванні, розпорядженні правами на ОПВ; припинення порушень режиму володіння, користування, розпорядження правами на ОПВ; притягнення осіб, що вчинили правопорушення, пов'язані з порушенням встановленого режиму володіння, користування або розпорядження правами на ОПВ, до юридичної відповідальності та ін. Окреслені способи, які застосовуються щоденно та вибірково, залежно від необхідності вирішення того або іншого завдання посідають важливе місце серед заходів забезпечення охорони прав на ОПВ, використовувані ОВС України, і розглядатимуться у наступному підрозділі.

Висновки. Під забезпеченням охорони прав на ОПВ слід розуміти комплекс правових, організаційних та інших способів, який постійно розвивається, прагне до визначеної мети, тісно пов'язаної з охороною промислової власності, стимулюванням подальшого розвитку та ін.

Забезпечення адміністративної охорони прав на ОПВ являє собою сукупність відносин, які складаються в процесі розробки і (або) реалізації заходів щодо охорони прав на ОПВ у процесі набуття права промислової власності, державним регулюванням здійснення цього права, а також охорони та захисту в адміністративному порядку.

Адміністративно-правове забезпечення передбачає насамперед регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі реалізації прав на ОПВ, вплив на

них з допомогою передбачених в законодавстві елементів.

Правове забезпечення охорони прав на ОПВ здійснюється через видання відповідних правових актів суб'єктами управління у досліджуваній сфері. Організаційно-правові заходи забезпечення охорони прав на ОПВ

реалізуються через конкретні організаційні форми державного впливу, які існують у правовій формі. До найважливіших із них відносять і ідентифікацію та визнання ОПВ; реєстрацію ОПВ; видачу охоронного документа на ОПВ; забезпечення організаційно-правового режиму його правомірного використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Курило В. І. Організаційно-правові засади надання охоронних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2003. 205 с.
2. Державне управління: Теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
3. Аверьянов В. Б. Цветков В. В. Государственное управление и право. К. : Знание, 1979. 64 с.
4. Паризька конвенція про охорону промислової власності : міжнар. док. від 20 берез. 1883 р. *Зібр. чинних міжнар. договорів України*. 1990. № 1. Ст. 320.
5. Битяк Ю. П. Зуй В. В. , Комзюк А. Т. Переконання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність : конспекти лекцій. Харків, 1994. 405 с.
6. Орлюк О. П., Кращенко В. П. Работягова Л. І., Тверезенко О. О. Шляхи удосконалення правової охорони та захисту об'єктів промислової власності в Україні: аналіз, пропозиції : монографія. К. : Лазуріт-Поліграф, 2009. 132 с.
7. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
8. Цимбалюк М. Формування правосвідомості громадян у процесі реформування інституту власності. *Право України*. 2003. № 9. С. 57–61.
9. Галянтич М. К. Актуальні питання охорони і захисту прав на об'єкти промислової власності. *Юридична Україна*. 2003. № 3. С. 22–33 .
10. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII // Відом. Верховної Ради України. 1994. № 7. Ст. 32.